دەفتەری خەرجییەکانی رۆژانەی میر جەلادەت بەدرخان ساڵی ١٩٣٤/٨/١٩ - ١٩٤١/١١/١٢، بۆ گۆڤاری هاوار

ئامادەکردن و رێکخستنی: حەمید ئەبوبەکر بەدرخان

بۆ یەکەمین جار لەرێگای شازادە سینەم جەلادەت بەدرخان دەفتەری خەرجییەکانی دەرچوونی گۆڤاری هاوار لە ژمارە (٢٧-٣٥)، لە دووتوێی دەفتەرێکدا، کە هەرچی خەرجییەکانی تێچوونی دەرچواندنی گۆڤاری هاوار، کە میر جەلادەت بەدرخان خاوەن ئیمتیاز و سەرنووسەری بووە، لە ساڵانی ١٩٣٢-١٩٤٣، ٥٧ ژمارەی لێ دەرچووە*، لە چاپخانەکانی (تەرەقی) و (المچحک المبکی و سەباتی) لە شام چاپکراوە هەر چەندە کورانی بەدرخان، پێشووتر رۆژنامەی «کوردستان»ی دایکیان لە قاهیرە لە ١٨٩٨/٤/٢٢، لە چاپخانەی (دار الهلال)، لەسەر دەستی جووتە برا (میقداد بەدرخان** و عەبدولڕەحمان بەدرخان***) دەرچووە و لە ١٩٠٨-١٩٠٩ لە ئەستەمبوڵ و لە ١٩١٧-١٩١٨ جارێکی دیکە لە قاهیرە لە لایەن (سوورەیا بەدرخان) دەرکردووە.
بنەماڵەی بەدرخانیانییەکان یەکێکە لەو بنەماڵانەی کوردستان، کە هەموو توانای خۆیان بۆ رزگارکردنی گەل و ولات تەرخانکردووە. ئەوەی بەدرخانیانییەکان لە ئەوانی دیکە جیادەکاتەوە، فرە چەشنی خەباتە، واتە بەپێی قۆناغ و بارودۆخی سەردەم، بنەماڵەی بەدرخانیان خەباتیان کردووە، کاتی خەباتی چەکداری پێویست بووە، چەک لە شان بوون و لە ریزی پێشەوەی بەرگری لە کوردستاندا بوون. لە بواری خەباتی سیاسیشدا، دیسان ئەوان رۆڵ و ئەرکی خۆیان بە لێهاتوویی لە ناو ریزەکانی کۆمەڵ و رێکخراوەکانی کوردیدا بینیووەو لەم مەیدانەشدا پێشەنگ بوون. خۆ ئەگەر خەباتی رۆشنبیری و هزری پێویست بووبێ بۆ خەڵکی کوردستان، بێگومان رۆڵەکانی بنەماڵەکە رۆڵێکی گەورەیان تێدا بینیووە، چ لە دامەزراندنی قوتابخانە چ لە رێکخراوە زانستییەکاندا.
لە هەموویان ئاشکراتر رۆڵی ئەم بنەماڵەیەیە لە کاروانی رۆژنامەگەریی کوردیدا. خەبات و کاری رۆژنامەگەریی بەدرخانیان بە رێککەوت نەبووە، یان گرێدای تاکە کەسێک بێت، بەڵکو ئەنجامی بیروباوەڕێکی بەتین و وەک پێویستییەتی ئەو سەردەمە، بۆ ئەو جۆرە خەباتە. هەر لەبەرئەوە دەبینین رۆڵەکانی ئەم بنەماڵەیە چەندین رۆژنامەو گۆڤاریان لە شوێنە جیاجیاکاندا بڵاوکردەوە. هەروەها دەبینین ئەو کارو خەباتە گرێدای تەنیا تاکە کەسێک نییە لەم بنەماڵەیەدا، بەڵکو وەکو قوتابخانەیەک، نەوە دوای نەوە لێی دەردەچن و پاشان دەبنە مامۆستایانی ئەم بوارەو بە زانین و شارەزایی خۆیان بناغەو بنەمای بەهێز بۆ ئەم هونەرە دادەنێن.
ئەگەر بە وردیش خوێندنەوەیەک بۆ ئەو چەند لاپەڕەیە بکەین، دەبینین زۆر راستگۆیانە و لەخۆبوردووانە جەلادەت بەدرخان هەر چی خەرجی گۆڤارەکەیە، لە دووتوێی ئەم پەڕاوەدا یادداشتی کردووە، خەرجییەکانیش تایبەتن بە مانگەکانی نیسان و مایس و حوزەیران و تەمموز و ئاب و ئەیلوول و تشرینی یەکەم و تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٤١، واتە (٧٠) ساڵ بەر لە ئێستا، هەموو ئەو خەرجییانەی کە بۆ دەرچواندنی گۆڤاری هاوار کردوویەتی بە دراوی ئەوکاتی دەوڵەتی سووریا «لیرەی سووری» بووە و تۆمارکردووە و کۆی گشتی خەرجییەکانیش تەنیا بۆ ٨ مانگ، دەکاتە (٦١٧،١٨) شەست سەد و هەڤدە لیرە و هەژدە قورشی سووری.

بە باشی دەزانین بۆ خوێنەرانی «رۆژنامەنووس»، کورتەیەک سەبارەت بە بەدرخانییەکان و رۆڵیان لە بزاڤی رۆژنامەنووسی و چۆنیەتی دەرکردنی گۆڤاری «هاوار» و بیبلۆگرافیای سەرجەم ژمارەکانی، کە دەقاودەق لە کتێبی «رۆڵی بنەماڵەی بەدرخانییەکانلە رۆژنامەگەریی کوردیدا» کە لە نووسینی «عەبدولسەمەد ئیسلام دۆسکی» وەربگرین.

دەفتەری خەرجییەکانی میر جەلادەت بەدرخان

تەواوی خەرجییەکان لەهەر مانگێکدا بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

مانگی نیسان، ژمارەکانی (٢٥ و ٢٦) لە ١٩٣٤/٨/١٩- ١٩٣٥/٨/١٨

تەئمینات- ١٠٠ لیرە
خاوەنی چاپخانە- ٥ لیرە
گۆڕینی حەرف- ١،٤٥ لیرە
خاوەنی چاپخانە- ٤ لیرە
مێز- ٦،٢٠ لیرە
١٢٦ کیلۆ کاغەز- ٩٧ لیرە
سوبحی- ٥ لیرە
کاغەزی چەرم- ١٤ لیرە
کاغەزی پووش- ٧،٢٠ لیرە
کاغەزی سپی- ٢،٥٠ لیرە
١٢٦ کیلۆ کاغەز- ٩٧ لیرە
حەماڵی- ٠،٣٥ لیرە
سوبحی- ٥ لیرە
سوبحی- ٥ لیرە
سوبحی- ٣ لیرە

سەرجەمی خەرجییەکان ٣٥٢،٢٠ لیرە

*** تێبینی دیارە ئەمە خەرجی ژمارەکانی ٢٥ و ٢٦ی گۆڤاری هاوارە، رۆژی یەکشەممە کە لە ١٩٣٤/٨/١٩ و ١٩٣٥/٨/١٨ دەرچووە. سەبارەت بە سوبحیش، کە ناوی هاتووە، ئەو کارمەندەیە کە بەردەستی کردووە لە نووسینگەی هاوار لای جەلادەت بەدرخان، لە بەرامبەر کارەکەیدا پاداشت کراوە.**

مانگی گوڵان، ژمارە (٢٧) لە ١٩٤١/٤/١٥ یەکشەممە

سوبحی- ٥ لیرە
پولی پۆستە- ١ لیرە
کرێی هۆدە- ٧ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٢٧ی هاوار- ٦ لیرە
چاپ- ٢ لیرە
پوولی پۆستە- ١ لیرە
سوبحی- ٤ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٢٨- ٦ لیرە
سوبحی- ٣ لیرە
سوبحی- ٣ لیرە
سەرجەمی خەرجییەکان ٣٨ لیرە

خەرجییەکانی هەردوو مانگ ٣٨+ ٣٥٢،٢٠= ٣٩٠،٢٠ لیرەی سووریە، کە دەکاتە ژمارە (٢٧)لە ١٩٤١/٢/٥ رۆژی یەکشەممە، دیارە لە نێوان ژمارەکانی (٢٦ و ٢٧) جیاوازی چاپکردنی نێوانیان پێنج ساڵ و چوار مانگ و سێ رۆژە واتە لە ١٩٣٥/٩/١٨ ژمارە (٢٦) دەرچووە و ژمارە (٢٧)یش لە ١٩٤١/٤/٥ دەرچووە.

مانگی حوزەیران، ژمارەکانی (٢٨ و ٢٩)ی گۆڤاری هاوار لە ١٥ گوڵانی ١٩٤١ سێشەممە- ١٥حوزەیرانی ١٩٤١ سێشەممە

سوبحی- ٥ لیرە
محەمەد- ٠،٥٠ لیرە
هەقی هۆدە- ٧ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٢٩- ٦ لیرە
کاغەزی سپی- ٣،٢٥ لیرە
سوبحی- ٥ لیرە
سوبحی- ٥ لیرە
محەمەد- ٠،٨٠ لیرە

سەرجەمی خەرجییەکان ٣٢،٥٥ لیرە

خەرجییەکانی هەرسێ مانگ ٣٢،٥٥+ ٢٩٠،٢٠= ٤٢٢،٢٥ لیرەی سووری، بۆیە خەرجی هەردوو (٢٨ و ٢٩)ی گۆڤاری هاوار لە رۆژی پێنجشەممە ١٩٤١/٥/١٥ تا رۆژی سێشەممە ١٩٤١/٦/١٥، دەرچووە.

مانگی تەمموز، ژمارە (٣٠)ی لە ١ی تەمموزی ١٩٤١

چاپکردنی ژمارە ٣٠- ٦ لیرە
کرێی هۆدە- ٧ لیرە
محەمەد- ١،٨٠ لیرە

سەرجەمی خەرجییەکانی مانگی تەمموز ١٤،٨٠ لیرە.

سەرجەمی خەرجییەکانی هەر چوار مانگ ١٤،٨٠+٤٢٣،٢٥= ٤٣٨،٠٥ بە لیرەی سووری، ئەم ژمارەیەش واتە دەرچوونی گۆڤاری هاوار، ژمارە (٣٠) لە ١٩٤١/٧/١ دەرچووە لە چاپخانەی سەباتی لە شام چاپکراوە.

مانگی ئاب، ژمارە (٣١)ی لە ١٩٤١/٨/١

کرێی هۆدە- ٧ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٣١- ٦ لیرە
سەلاح- ١٠ لیرە
کاغەزی چەرم- ١٦ لیرە
٧٧ کیلۆ کاغەز- ٥٤،٣٠ لیرە
محەمەد- ٣ لیرە
سەرجەمی خەرجییەکانی مانگی ئاب- ٩٦،٣٠

سەرجەمی خەرجییەکانی هەر پێنج مانگ ٩٦،٣٠+ ٤٣٨،٠٥= ٥٣٤،٣٥ لیرەی سووری، واتە ژمارە (٣١)ی گۆڤاری هاوار لە ١٩٤١/٨/١ دەرچووە لە چاپخانەی دسباتی لە شام چاپکراوە.

مانگی ئەیلوول، ژمارە (٣٢)ی لە ١٩٤١/٩/١

کرێی هۆدە- ٧ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٣٢- ٦ لیرە
سەلاح- ٣ لیرە
سەلاح- ٥ لیرە
محەمەد- ٣ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٣٣- ٦ لیرە
سەرجەمی خەرجییەکانی مانگی ئەیلوول ٣٠ لیرەی سووری.

سەرجەمی خەرجییەکانی هەر شەش مانگ ٣٠+ ٥٣٤،٣٥= ٥٦٤،٣٥ بە لیرەی سووری، واتە (٣٢)ی گۆڤاری هاوار لە ١٩٤١٢/٩/١٠ لە چاپخانەی سەباتی لە شام دەرچووە.

مانگی تشرینی یەکەم، ژمارەکانی (٣٣ و ٣٤) لە ١٩٤١/١٠/١ و ١٩٤١/١١/١

کرێی هۆدە- ٧ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٣٣ و ٣٤- ٦ لیرە
سەلاح- ٥ لیرە
سەلاح- ٦ لیرە
سەلاح- ٦ لیرە
چاپکردنی ژمارە ٣٤ و ٣٤- ٥ لیرە
پوولی پۆستە- ٠،٧٨ لیرە
محەمەد- ٣ لیرە.
سەرجەمی خەرجییەکانی مانگی تشرینی

یەکەم ٣٢،٧٨ لیرە

سەرجەمی خەرجییەکانی هەر حەوت مانگ ٣٢،٧٨+ ٥٦٤،٣٥= ٥٩٧،١٣ لیرەی سووری، واتە چاپکردنی هەردوو ژمارەی گۆڤاری هاوار لە ١٩٤١/١٠/١، لە چاپخانەی سەباتی لە شام چاپکراوە.

مانگی تشرینی دووەم، ژمارە (٣٥) لە ١٩٤١/١١/١٢

محەمەد – ١ لیرە.
سەلاح – ٣ لیرە.
کرێی هۆدە- ٧ لیرە.
چاپکردنی ژمارە ٣٥- ٦ لیرە.
کاغەز- ٢،٧٥ لیرە.
بەن- ٠،٣٠ قروش.

سەرجەمی خەرجییەکانی مانگی تشرینی دووەم ٢٠،٠٥ لیرەی سووری.

سەرجەمی خەرجییەکانی هەر هەشت مانگەکە: ٢٠،٠٥+ ٥٩٧،١٣= ٦١٧،١٨ لیرەی سووری.

سوبحی و سالح و محەمەد) سێ کارمەندن لە گۆڤاری هاوار کاریان کردووە و پاداشتیان وەرگرتووە، واتە چاپکردنی ژمارە (٣٥)ی گۆڤاری هاوار لە ١٩٤١/١١/١٢ دەرچووە و بە بەراورد لەگەڵ ژمارە (٣٤)، دوای (١١) رۆژ دەرچووە.

ئەنجام:

ئەگەر بە وردی سەیری دەفتەری خەرجییەکانی میری رۆژنامەنووسان جەلادەت بەدرخان بکەین، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ، کە ناوبراو خەرجییەکانی رۆژانەی دەرچوونی گۆڤاری هاواری تۆمارکردووە و ئەو قەلەندەرخانەیەی کە بەکرێی گرتووە و نووسیووەیەتی کرێی هۆدە تەنیا ٧ لیرەی سووری بووە، جگە لە خەرجی چاپکردنی ژمارەکانی گۆڤاری هاوار، کە لە ژمارە «٢٥»ەوە تاکو ژمارە «٣٥» نووسیوویەتی و لە مانگی نیسانی «١٩٤١»ەوە تۆمار کراوە تا کۆتایی تشرینی دووەمی ١٩٤١، کە دەکاتە ٦١٧،١٨ شەست سەد و هەڤدە لیرە و هەژدە قورشی سووری.

کورتەیەک لە ژیانی میر جەلادەت بەدرخان:

میر جەلادەت کوڕی ئەمین عالی بەدرخان بەگی میری بۆتانە، لە ٢٦ی نیسانی ١٨٩٣ لە ئەستەنبوڵ لە دایکبووە. لە قوتابخانەکانی ئەستەنبوڵ و ئەدرنەو قونیەو ئەنقەرەو عەکاو نابلس و سالونیکی یۆنانی قۆناغەکانی سەرەتایی و دواناوەندی خوێندووە، پاشان چووەتە کۆلیجی جەنگ و بە پلەی ئەفسەر دەرچووە. یەکەم وتاری لە ساڵی (١٩٠٨) بڵاوکردۆتەوە. لە ساڵی ١٩١٧ وەکو ئەفسەر بەشداریی لەشەڕی یەکەمی جیهانیدا کردووە. ساڵی ١٩١٩ پێش مۆرکردنی پەیمانی سیڤەر لەنێوان دەوڵەتی عوسمانی و هاوپەیمانەکاندا، لەگەڵ براکەی کامیران بەدرخان و ئەکرەم جەمیل پاشا و مێجەر نۆئێل گەشتێکی بە کوردستاندا کردووە بۆ زانینی داواو بۆچوونەکانی گەلی کورد، لەم گەشتەدا بیری دانانی ئەلف و بێیەکی لاتینی لەلا دروست بووە.
ساڵی ١٩٢٢ ناوی لە لیستی ئەو کەسانەدا بوو کە تورکیا بە تەمابوو لەناویان ببات، ئیدی ناچار بوو بچێتە ئەڵمانیا بۆ خوێندن. ساڵی ١٩٢٥ پەیوەندی بە شۆڕشی شێخ سەعیدی پیرانەوە کرد، کە شۆڕش نسکۆی هێنا، گەڕایەوە ئەڵمانیاو بڕوانامەی لیسانسی لە (حقوق) ماف وەرگرت. باوکی لە میسر بوو، کە زانی باوکی نەخۆشە چووە میسر بۆ سەردانی و دوای مەرگی باوکی چووە بەیروت بۆ ماڵی خەلیل رامی بەدرخانی مامی.
ساڵی ١٩٢٧ لەگەڵ نیشتمانپەروەرانی کورد، کۆمەڵەی (خۆیبوون)ی دامەزراند، پاشان پەیوەندی بە شۆڕشی ئاگری کردو دوای شکستی شۆڕش چووە سوریا.
لە ١٩٣٢/٥/١٥ یەکەم ژمارەی گۆڤاری هاواری لە شاری دیمەشق بڵاوکردەوەو ساڵی ١٩٣٥ ژیانی هاوسەری پێکهێناو خانم رەوشەن بەدرخانی (١٩٠٩ – ١٩٩٢) مارەکرد. هەر لەو ساڵەدا بوو بە مامۆستای زمانی فەرەنسی لە قوتابخانەی پیشەسازی لە دیمەشق، ساڵی ١٩٣٩ بوو بە پارێزەری کۆمپانیای ریچی فەرەنسی.
لە ١٩٤٢/٤/١ یەکەم ژمارەی گۆڤاری رۆناهی بڵاوکردەوە. چەندین زمانی زانیووە، جگە لە کوردی، زمانی تورکی و فارسی و عەرەبی و ئەڵمانی و فەرەنسی زانیووە. بەرهەمەکانی بە چەندین ناوی خوازراو بڵاکردۆتەوە. لە ساڵی (١٩٥٠)وە خەریکی کشتوکاڵ بوو، لە گوندی هێجان کە چەند کیلۆمەترێک لە شاری دیمەشق دوورە. لە رۆژی ١٩٥١/٧/١٥ بە هۆی هەڵوەشانەوەی بیری ئاو، کەوتە ناو قوڕو ئاوی بیرەکەو گیانی لە دەستدا و کۆچی دوایی کرد. جەلادەت بەدرخان چەندین بەرهەمی چاپکراوو دەستنووسی لەدوای خۆی بەجێ هێشتووە.
گۆڤاری هاوار ١٩٣٢ – ١٩٤٣:
بنەماڵەی بەدرخانیان بە خەباتی نیشتمانی و نەتەوەیی ناسراون، خەباتەکەیان شێوەی جۆراوجۆری لە خۆگرتووە، لەوانە چەکداری، سیاسی، رۆشنبیری و دبلۆماسی و ....هتد. بەدرخانیانییەکان لەو هەموو بوارەنەدا نەک تەنیا رۆڵێکی سەرەکی و بەرچاویان هەبووە، بەڵکو لە زۆربەی جاران دەستپێشخەر و لە ریزی پێشەوەی خەباتەکە بوون.
دوای دروستبوونی دەوڵەتی تورکیا و بەکارهێنانی سیاسەتی شۆڤێنیزمی و دڕندەترین شێوەی زۆرداری لەو سەردەمەدا دژی گەلی کورد، بەدرخانییەکان بۆ رێگاگرتن و بەرەنگاربوونەوەی ئەو سیاسەتە بێ لایەن و بێ دەنگ نەوەستان، بەڵکو بە چەندین چەشنە خەباتی جیاواز بەرەنگاری بوونەتەوە، لە لایەکەوە بەشدارییان لە شۆڕشەکانی شێخ سەعیدی پیران و ئارارات کرد، لەلایەکی دیکەوە خەریکی دامەزراندنی کۆمەڵەی خۆیبوون بوون. لەگەڵ ئەوەشدا مەیدانی خەباتی رۆشنبیرییان چۆڵ نەکرد. بەدرخانیان بەپێی بارودۆخ خەباتیان دەکرد، ئەگەر کەش و باری وڵات ئارام با ئەوان خەباتی سیاسی و جەماوەری و رۆشنبیرییان دەکرد. ئەگەر لە نیشتمان ئاوارەو دەربەدەر کرابان ئەوان زیاتر گرنگییان بە خەباتی رۆشنبیری و دبلۆماسی دەدا. هەروەکو ئاشکرایە، دوای ئەوەی شۆڕشی شێخ

سەعیدو ئارارات شکستی هێنا، جارێکی دیکە بەدرخانییەکان ئاوارەی دەرەوەی کوردستان بوون، دەستیان کرد بە خەباتی رۆشنبیری و گەشترین رووی ئەم خەباتە مەیدانی رۆژنامەگەری بوو کە درێژەیان بە رێبازی بنەماڵەکەیان داوە.

بڵاوکردنەوەی گۆڤاری هاوار لە ساڵی ١٩٣٢ قۆناغێکی دیکەی کاروانی رۆژنامەگەری کوردی بە گشتی و ، رۆژنامەگەری بەدرخانیان بە تایبەتی بووە. خاوەنی گۆڤاری هاوار «لە رۆژی ١٩٣١/١٠/٢٦ رەزامەندی حکومەتی سوریای وەرگرت بۆ بڵاوکردنەوەی گۆڤاری هاوار، بەڵام بەهۆکاری ئابووری، دەرچوونی ژمارەی یەکەمی گۆڤارەکە نزیکەی حەفت مانگ دواکەوت».

ژمارەی یەکەمی هاوار لە رۆژی یەکشەممەی ١٥ی گولانی ساڵی ١٩٣٢ دەرچووە، خاوەن و سەرنووسەرەکەی میر جەلادەت ئەمین عالی بەدرخان بووە، هاوار لە یەک کاتدا بە دوو شێوە ئەلف و بێ، ئەلف و بێی عەرەبی و لاتینی دەردەچوو. یەکەمین گۆڤاری کوردییە کە ئەلف و بێی لاتینی بەکارهێناوە. دیسان هاوار لە یەک کاتدا بە دوو زمانیش دەردەچوو، زمانی کوردی و زمانی فەرەنسی.

دەربارەی پێناسەو رێبازی هاوار، سەرنووسەری گۆڤارەکە، لە (ژ١، ل١)، وتارێکی لەژێر ناونیشانی (ئارمانج، ئاوایێ خەبات و نڤیساندنا هاوارێ) بڵاوکردۆتەوەو لە دەستپێکی وتارەکەدا هاتووە: «هاوار دەنگێ زانینێ یە. زانین خوەناسینە، خوەناسین ژ مەرە رێ یا فەلات و خوەشیێ ڤەدکە. هەر کەسێ خوەناس دکە» دکارە خوە بدەناسکرن. هاوارا مە بەرێ هەر تشتێ هەیینا زمانێ مەدێ بدەناسکرن. لەوما کو زمان شەرتا هەیینیێ ئا پێشینە.

هاوار ژوو پێڤە ب هەر تشتێ کو کوردانی و کوردیتێ پێ بەندەوارە، دێ مژوول ببە. تێ سیاسەت ژێ دوورە، خوە نائێخە سیاسەتێ».

گۆڤاری هاوار لە شاری دیمەشق دەردەچوو، سەرجەم ژمارەکانی ٥٧ ژمارەیە. چەند جار لە بڵاوبوونەوە وەستاوە، پاشان جارێکی دیکە بەردەوامی بە کاری خۆی داوە، تاکو ژمارە (٥٧) و کۆتایی لە رۆژی یەکشەممەی ١٥ی تەباخی (ئاب) ساڵی ١٩٤٣ دەرچووە.

خاڵێکی گرنگی گۆڤاری هاوار ئەوەیە، کە رەنگدانەوەیەکی راستەقینەی رۆشنبیریی کوردی ئەو سەردەمەیەو هیواو مەبەستەکانی رۆشنبیرو نووسەرەکانی، کە دەربڕی ئامانجە سەرەکییەکانی گەلی کورد بووە، بە روون و ئاشکرایی لەسەر لاپەڕەکانی هاوار دەخرانە روو. هەروەها «گۆڤاری هاوار وەنەبێ تایبەت بێ بە ناوچەیەکی تەسکی کوردستان و تەنها چەند نووسەری زارێکی کوردی تێیاندا نووسیبێ، بەڵکو پەل و پۆی بۆ هەموو لایەکی کوردستان هاویشتووەو نووسەرانی زۆربەی پارچەکانی

SAL 1
HAWAR
Qomela Qurdî • Revue Kurde
HEJMAR 1
15 GULAN 1932

کوردستان بەشداری نووسینی بابەتەکانیان کردووە».

گرنگی و رۆڵی گەورەی گۆڤارەکە دەنگدانەوەیەکی زۆرباشی هەبووە، ئەو راستییەش لەو نامە و بابەتانەدا ئاشکرا دەبێت، کە گەورە نووسەرانی کوردی ئەو سەردەمە بۆ ستایشی هاوار نووسیوویانە، وەکو گۆران و حامد فەرەج و جگەرخوێن و قەدری جان و هەندێکی دیکە. سەرەڕای ئەو نووسین و لێکۆڵینەوانەی دەربارەی هاوار ئەنجام دراون.

* ژمارەکانی گۆڤاری هەوار (لە ژمارە ١ تا ٢٣) لە چاپخانەی تەرەقی لە شام چاپکراوە و ژمارە (٢٤) لە چاپخانەی (المضحك المبكي)- شام چاپکراوە هەروەها ژمارەکانی (٢٥ و ٢٦) لە چاپخانەی تەرەقی – شام چاپکراوە ژمارە (٢٧ و ٥٢) لە چاپخانەی سەباتی – شام، چاپکراوە (٥) ژمارەی دوایش واتە لە ژمارە (٥٣ تا ٥٧) کە چاپخانەی تەرەقی – شام ساڵی ١٩٤٢ چاپکراوە

•• کورتەی ژیانی میقداد – مەدحەت بەدرخان:

(میقداد مەدحەت) ناوێکی لێکدراوە، کوڕی میر بەدرخان پاشا بووە، ساڵی لە دایکبوون و کۆچی دوایی نەزانراوە. هەندێ سەرچاوە باسی ئەوە دەکەن، کە لە ساڵی ١٨٨٩ میقداد مەدحەت و ئەمین عالی بەدرخان هەوڵیان داوە راپەڕینێک لە ناوچەی (تەرابزوون) بەرپا بکەن، بەڵام پلانەکەیان سەرنەکەوتوو، هەردوو برا بە دیلی کەوتنە دەستی هێزەکانی دەوڵەتی عوسمانی و زیندانی کران. پاشان نیشتەجێی کوتەکی (الاقامة الجبرية)یان لەسەر سەپێنرا. هەندێ سەرچاوەی دیکە ئاماژە بەوە دەکەن، کە لە ساڵی ١٨٩١ چۆتە میسرو نەخۆشی سیلی هەبووە. لە ساڵی ١٨٩٨ لە شاری قاهیرە پێنج ژمارەی لە رۆژنامەی کوردستان بڵاوکردەوە، پاشان بە ناچاری و لەژێر فشاری دەوڵەتی عوسمانی گەڕایەوە بۆ شاری ئەستەنبول.

میقداد مەدحەت بەدرخان یەکێک بووە لە ئەندامە چالاکەکانی حزبی ئیتحادو تەرەقی، هەروەها لە ساڵی ١٩١٠ دا، بەشداری لە دامەزراندنی (جەمعیەتی نەشری مەعاریفی کوردی) کردووە لە شاری ئەستەنبول. بەپێی گێڕانەوەی نووری دەرسیملی لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا، میقداد مەدحەت لە ساڵانی ١٩١٢ – ١٩١٣ بوەتە پارێزگاری شاری دەرسیم. چەندین وتاری جۆراو جۆری لە ژمارەکانی (١ – ٥)ی رۆژنامەی کوردستان بڵاوکردۆتەوە، هەروەها وتاری لە گۆڤاری (رۆژی کورد) لە ساڵی ١٩١٣ بڵاوکردۆتەوە.

میقداد مەدحەت بەدرخان جگە لە زمانی کوردی، زمانی تورکی و عەرەبی و فەرەنسیشی زانیووە.

••• کورتەی ژیانی عەبدولرەحمان بەدرخان:

عەبدولرەحمان کوڕی میر بەدرخان پاشایەو برای میقداد مەدحەت بەدرخانە. زانیاریی ورد دەربارەی ساڵی لە دایک بوون و سەردەمی منداڵی و لاوێتی نییە، بەڵام پێش ئەوەی ئەستەنبول بەجێ بێڵێت و دەربەدەر بێت بەڕێوەبەر بووە لە وەزارەتی رۆشنبیری. دەربارەی ساڵی دەربەدەربوون و پەیوەندی عەبدولرەحمان بەدرخان بە حیزبی ئیتحادو تەرەقی، د. فەرهاد پیربال دەڵێت: «وا پێدەچێت عەبدولرەحمان بەدرخان لە ساڵی ١٨٩٤ لەولاوە، لەگەڵ د. عەبدوللا جەودەت و د. ئیسحاق سکووتی روویان کردبێتە ئەورووپا (فەرەنساو سویسراو بریتانیا). ئەمەش چونکە لە ساڵی ١٨٩١دا، زۆربەی ئەندام و شانە حزبییەکانی ئیتحادو تەرەقی لە ئەستەمبول کەشف بوون. بەشێکی زۆر لە ئەندامەکانیان رایان کردە قاهیرەو لەندەن و پاریس بۆ ئەوەی درێژە بە خەباتی خۆیان بدەن. لەوێش ئەو ئەندام و بەرپرسیارە حزبییانەی ئیتحادو تەرەقی، تەنانەت لە ئاستی ئەندامانی سەرکردایەتیشیاندا، ژمارەیەکی زۆریان کورد بوون».

عەبدولرەحمان بەدرخان کاتێ چووە دەرەوە گەیشتە ریزەکانی نیشتمانپەروەران و دژی فەرمانڕەوایی سوڵتانی عوسمانی خەباتی کرد، هەر لەبەرئەوەش سوڵتان هەوڵی زۆری دا بۆ گەڕاندنەوەی عەبدولرەحمان بەدرخان بۆ وڵات، بەڵام هەموو هەوڵەکانی سوڵتان و دارو دەستەکەی سەری نەگرت و ناوبراو زیاتر رژد بوو لەسەر هەڵوێستی خۆی.

هەر لەبەرئەو هەڵوێستە نەگۆڕەی لە ساڵی ١٩٠٠ دادگایەکی عوسمانی بەشێوەی غیابی دادگایی عەبدولرەحمان بەدرخان دەکات و بڕیاری زیندانکردنی هەتاهەتایە بۆ دەردەچێت لەگەڵ دەست بەسەرداگرتنی هەموو سەروەت و سامانی و بێ بەشکردنی لە میرات.

لە رۆژی (٤) شوباتی ساڵی ١٩٠٢ دا یەکەمین کۆنگرەی (ئیتحادو تەرەقی) لە پاریس بەسترا، عەبدولرەحمان بەدرخان لەگەڵ حیکمەت بابان وەکو نوێنەرانی نەتەوەی کورد بەشداریان لەم کۆنگرەیەدا کرد. هەروەها لە رۆژانی (٢٧ – ٢٨) کانوونی یەکەمی ساڵی ١٩٠٧ کۆنگرەی تورکە لاوەکان بەسترا، دیسان عەبدولرەحمان بەدرخان وەکو نوێنەری گەلی کورد تیادا بەشداربووە. لە ساڵی ١٩٠٨ دوای راگەیاندنی شۆڕشی دەستووری لە تورکیا دەگەڕێتەوە بۆ ئەستەنبول، لەوێ قوتابخانەیەک بۆ منداڵانی کورد لە گەڕەکی (جەنبری تاش) و لە شەقامی دیوانلی لەژێر ناوی (قوتابخانەی مەشروتیەت) دەکاتەوەو ئەو خۆی دەبێتە بەڕێوەبەری قوتابخانەکە، «بە زمانی کوردی دەرس بە منداڵانی کورد دەڵێتەوە مانگانە خەرجی قوتابخانەکە دەدات و پێویستییەکانی دابین دەکات».

ماوەی نێوان هەردوو ژمارەی (٥ و٦)ی رۆژنامەی کوردستان زیاتر لە سێ مانگ دەخایەنێت، لەو ماوەیەدا عەبدولرەحمان بەدرخان دەبێتە سەرنووسەری رۆژنامەکە، تاکو ژمارەی کۆتایی. رۆژنامەی کوردستان لە شاری قاهیرە بۆ شاری جنێف گوازراوەتەوە، واتە هەر پێنج ژمارەی کە میقداد مەدحەت بەدرخان سەرنووسەری بووە لە شاری قاهیرە دەرچووە، بەڵام دوای گەڕانەوەی بۆ ئەستەنبول، عەبدولرەحمان بەدرخان بووە بە سەرنووسەری رۆژنامەکە کە لە چەندین جێگای جیاجیا گوازراوەتەوە وەکو جنێف و قاهیرە و لەندەن و فۆلکستون.

خاڵێکی دیکە هەیە، کە دەبێت ئاماژەی بۆ بکەین ئەویش لە (ژ١٨، ل١)ی رۆژنامەی کوردستاندا عەبدولرەحمان بەدرخان ئاشکرای دەکات، کە لەسەر داوای خەڵک بە نیازە نیوەی رۆژنامەکە بە زمانی تورکی بڵاوبکاتەوەو لەم کارەدا خوارزاکەی کە ناوی (فەوزی بەگە) یارمەتی دەدات.

لە (ژ٦، ل٢) دوای ئەوە، کە دەبێتە سەرنووسەر، عەبدولرەحمان بەدرخان وتارێک دەنووسێت و تیادا داکۆکی لەسەر گرنگی زانست و فێرکردن دەکات و ئاماژە بەوە دەکات، کە لەم بوارەدا گەلی کورد زۆر دواکەوتووە، لەبەرئەوە پێویستە هەموو مرۆڤێکی کورد بایەخ بە بابەتەکە بدات.

کوڤارا هاوار
خودی و مدیرێ بەرپرسیار: میر جەلادەت ئالی بەدرخان

ژمارا کوڤارێ	رۆژ و مێژوویا دەرچوونێ	هژمارا روپەلا	جهێ دەرکەفتنێ	سال	جورێ ئەلف و بێ	ژمارا وێنا	ژمارا هەوالا	ژمارا گوتارا	ژمارا بانگەشە	تێبینی
١	١٥ گولان ١٩٣٢ یەکشەمب	٢٠ – ١٢ لاتینی	چاپخانا تەرەقی- شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	—	
٢	١ حزیران ١٩٣٢ ئەینی	١٦ – ١٠ لاتینی	چاپخانا تەرەقی- شام	١	عەرەبی و لاتینی		١	٤	٢	
٣	١٥ حزیران ١٩٣٢ چارشەمب	١٦ – ١٢ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	٢	
٤	٢ تیرمەه ١٩٣٢ یەکشەمب	١٦ – ٩ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٦	٢	هەمانێ هەژمارێ ئێزرنالێ گوملا کوردی دەرکەفت
٥	٢٠ تیرمەه ١٩٣٢ چارشەمب	١٦ – ١٢ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی	١ وێنە		٤	٤	ل ڤێ هەژمارێ بەیڤا (کوڤار) بکارئینانە
٦	٨ تەباخ ١٩٣٢ دووشەمب	١٦ – ١٠ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	٤	
٧	١٥ تەباخ ١٩٣٢ پێنج شەمب	١٦ – ٩ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٦	٤	
٨	٢٢ ئیلون ١٩٣٢ دووشەمب	١٦ – ١٢ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی		١	٥	٤	
٩	٣٠ ئیلون ١٩٣٢ ئینی	١٦ – ٩ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی	١ وێنە		٥	٤	
١٠	٢٢ چریاپێشی ١٩٣٢ یەکشەمب	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی		٢	٥	٢	
١١	١٠ چریاپاشی ١٩٣٢ پێنج شەمب	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی	١ وێنە		٢	٢	
١٢	٢٧ چریاپاشی ١٩٣٢ یەکشەمب	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٦	٢	
١٣	١٥ چلەیێ پێشی ١٩٣٢ شەمبی	١٦ – ١٠ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی	١ وێنە		٥	٢	
١٤	٣١ چلەیێ پێشی ١٩٣٢ شەمبی	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	٢	
١٥	٢٢ چلەیێ پاشی ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٩ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٦	٢	
ژمارا کوڤارێ	رۆژ و مێژوویا دەرچوونێ	هژمارا روپەلا	جهێ دەرکەفتنێ	سال	جورێ ئەلف و بێ	ژمارا وێنا	ژمارا هەوالا	ژمارا گوتارا	ژمارا بانگەشە	تێبینی
١٦	١٥ سبات (گەجوک) ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ١٠ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٢	٢	
١٧	٦ ئادار ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٩ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	٢	
١٨	٢٧ ئادار ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی: شام	١	عەرەبی و لاتینی			٥	٢	
١٩	١٧ نیسان ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٨ لاتینی	چاپخانا تەرەقی: شام	١	عەرەبی و لاتینی			٦	٢	
٢٠	٨ گولان ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٧ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	١	عەرەبی و لاتینی		١	٢	٢	
٢١	٥ حزیران ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٧ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	٢	عەرەبی و لاتینی		١	٢	٢	
٢٢	١ تیرمەه ١٩٣٣ دووشەمب	١٦ – ٧ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	٢	عەرەبی و لاتینی		١	٤	٢	
٢٣	١٥ تیرمەه ١٩٣٣ سێ شەمب	١٦ – ٧ لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	٢	عەرەبی و لاتینی			٥	—	هەمانێ هەژمارێ ب دوو جورێن ئەلف و بێ دەرکەفت
٢٤	١ نیسان ١٩٣٤ یەکشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا (المضحك المبكي) شام ١٩٣٤	٢	ب لاتینی			٢	—	ل ڤێ هەژمارێ هەمی ب ئەلف و بێیا لاتینی دەرکەفت
٢٥	١٩ تەباخ ١٩٣٤ یەکشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	٢	عەرەبی و لاتینی			١	—	
٢٦	١٨ تەباخ ١٩٣٥ یەکشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقی - شام	٤	عەرەبی و لاتینی	١ وێنە		٢	—	
٢٧	١٥ نیسان ١٩٤١ سێ شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩	عەرەبی و لاتینی		٢	٢	١	
٢٨	١٥ گولان ١٩٤١ پێنج شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩	عەرەبی و لاتینی			٢	١	
٢٩	١٥ حزیران ١٩٤١ سێ شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩	عەرەبی و لاتینی			٢	١	
٣٠	١ تیرمەه ١٩٤١ سێ شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			١	٥	١	
٣١	١ تەباخ ١٩٤١ ئینی	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			١	٢	١	
٣٢	١ ئیلون ١٩٤١ دووشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			٢	٥	١	
٣٣	١ چریا پێشین ١٩٤١ چارشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			٢	٢	١	
٣٤	١٥ چریا پێشین ١٩٤١ چارشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			٢	٢	١	
٣٥	١٢ چریا پاشین ١٩٤١ چارشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			١	٢	١	
٣٦	١ کانونا پێشین ١٩٤١ شەمبی	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			١	٢	١	
٣٧	٢٠ کانونا پێشین ١٩٤١ پێنج شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	٩			١	٤	١	
ژمارا کوڤارێ	رۆژ و مێژوویا دەرچوونێ	هژمارا روپەلا	جهێ دەرکەفتنێ	سال	جورێ ئەلف و بێ	ژمارا وێنا	ژمارا هەوالا	ژمارا گوتارا	ژمارا بانگەشە	تێبینی
٣٨	٢٢ کانونا پاشین ١٩٤٢ پێنج شەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	١	
٣٩	١٥ شبات ١٩٤٢ یەکشەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤٢	١٠			٢	٢	١	
٤٠	٢٨ شبات ١٩٤٢ شەمبی	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	١	
٤١	١٥ ئادار ١٩٤٢ یەکشەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			٢	٢	١	
٤٢	١٥ نیسان ١٩٤٢ چارشەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠		١ وێنە	١	٢	١	
٤٣	٥ گولان ١٩٤٢ سێ شەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	١	
٤٤	٢٠ گولان ١٩٤٢ چارشەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	١	١	
٤٥	٢٠ حزیران ١٩٤٢ شەمبی	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٤٦	١٠ تیرمەه ١٩٤٢ ئینی	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٤٧	٢٥ تیرمەه ١٩٤٢ شەمبی	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٤٨	١٥ تەباخ ١٩٤٢ شەمبی	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٤٩	١٥ ئیلون ١٩٤٢ سێ شەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			٢	٤	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٠	١٥ چریا پێشین ١٩٤٢ پێنج شەمب	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	١	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥١	١٥ چریا پاشین ١٩٤٢ یەکشەمب	١٢ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٢	٢٠ کانونا پاشین ١٩٤٣ چارشەمب	١٦ – هەمی لاتینی	چاپخانا سەباتێ شام ١٩٤١	١٠			—	٦	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٣	١٥ ئادار ١٩٤٣ دووشەمب	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقیێ شام ١٩٤٣	١١			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٤	١٥ گولان ١٩٤٣ شەمبی	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقیێ شام ١٩٤٣	١١			—	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٥	١٥ حزیران ١٩٤٣ شەمبی	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقیێ شام ١٩٤٣	١١			—	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٦	١٥ تیرمەه ١٩٤٣ پێنج شەمب	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقیێ شام ١٩٤٣	١١			—	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٧	١٥ تەباخ ١٩٤٣ یەکشەمب	٨ – هەمی لاتینی	چاپخانا تەرەقیێ شام ١٩٤٣	١١			١	٢	—	بەرگێ سینگ و دوماهیێ نینە
٥٧		سەرجەم / ٨١٦ روپەل				سەرجەم / ٩ وێنە	٥٠ هەوال	٢١٩ گوتار	٨٥ بانگەشە	